

Handritasafn
Landsbókasafns 170 ára
Stofnað 5. júní 1846

Sýning opnuð 17. maí 2016

Saga handritasafns

Upphaf handritasafns má rekja til Jóns Halldórssonar (1665–1736), prófests í Hítardal, en Jón var mikill fræðimaður.

Eftir lát Jóns tók sonur hans, Finnur (1704–1789), biskup í Skálholti, við handritum föður síns og seinna sonur Finns, Hannes (1739–1796), biskup í Skálholti. Báðir stunduðu þeir fræðastörf og juku mikið við handritasafnið.

Eiginkona Hannesar var Valgerður Jónsdóttir (1771–1856), en á þeim var 32 ára aldursmunur og var Valgerður einungis 25 ára gömul þegar hún varð ekkja. Við lát Hannesar erfði hún allt handritasafnið.

Seinni maður Valgerðar var Steingrímur Jónsson (1769–1845), biskup í Laugarnesi. Hann lét sér mjög annat um handritin og jók safnið umtalsvert um sína daga. Eftir lát Steingríms biskups var handritasafnið, alls 393 bindi, boðið til sölu af ekkju og afkomendum Steingríms. Konungur undirritaði þann 5. júní 1846 formlegt leyfi á kaupunum og er sá dagur talinn stofndagur handritasafns.

Handritasafn Landsbókasafns jókst smám saman með gjöfum eða kaupum frá ýmsu fólki. Fram til ársins 1882 voru opinber skjöl einnig varðveitt meðal handrita í Landsbókasafni, en voru þá skilin frá og stofnað Landsskjalasafn, er nú ber nafnið Þjóðskjalasafn.

Árið 1879 voru fest kaup á handritasafni Jóns Sigurðssonar forseta, alls skráð 1342 handritanúmer. Voru þar á meðal flest handrit Jóns sjálfs en einnig mörg önnur. Árið 1901 festi Landsbókasafn kaup á handritasafni Hins íslenska bókmenntafélags. Eru það 1610 bindi úr safni Hafnardeildar og 289 úr safni Reykjavíkurdeildar eða tæp 2000 númer. Er handritasafn Landsbókasafns enn að stækka, með stórum jafnt sem smáum gjöfum á ári hverju.

Húsakynni

Handritasafninu var í upphafi komið fyrir í húsakynnum Landsbókasafns á Dómkirkjuloftinu, fylgdi því síðan yfir í Alþingishúsið og loks í Safnahúsið við Hverfisgötu. Á árum síðari heimstyrjaldar var safnið flutt að Flúðum í Öryggisskyni en var svo aftur komið í Safnahúsið að loknu stríði. Árið 1962 fékk handritasafnið sér sal í Safnahúsinu og varð þá um leið sérstök deild í safninu – handritadeild. Árið 1994 fluttist safnið í núverandi húsnæði í Þjóðarþóðskjalasafni. Árið 2011 var nafni handritadeildar breytt í handritasafn.

Safnkostur

Í vörslu handritasafns er eitt stærsta safn íslenskra pappírshandrita og einkaskjala frá síðari öldum (16. öld til 20. aldar), eða 14.658 handrit og skjöl sem hafa verið skráð og fengið safnmark. Þessi handrit og skjöl geta verið allt frá lítilli bók til þúsunda blaðsíðna. Þá eru varðveitt í safninu um 1000 einkaskjalasöfn. Fáar heilar eða heillegar skinnbækur eru í handritasafni en þó er þar að finna á annað hundrað skinnblaða. Hin elstu eru talin vera frá því um 1100. Flest þeirra skinnblaða sem varðveitt eru í handritasafni hafa verið notuð sem bókarkápur utan um yngri handrit og eru sum því illa farin og torlæsileg.

Handritasafni Landsbókasafns hefur verið valin skammstöfunin Lbs í skrá safnsins. Á þessu eru þó tvær undantekningar. Handrit Jóns Sigurðssonar eru auðkennd með upphafsstöfum hans, JS, og handrit Bókmenntafélagsins merkt með ÍB (Kaupmannahafnardeild) og ÍBR (Reykjavíkurdeild). Handritin eru flokkuð eftir stærð þeirra og er stærðartala hluti af safnmarki hvers handrits (fol., 4to og 8vo). Einkaskjalasöfn hafa skammstöfunina Lbs en ólíkt handritum inniheldur safnmark þeirra ekki stærðartölu heldur eru þau auðkennd með stöfunum NF (nýr flokkur).

Handritaskrár

Skrár yfir handritasafnið kom út í þremur stórum bindum á árunum 1918–1937. Páll Eggert Ólason var höfundur þeirra. Fjögur aukabindi komu út á árunum 1947–1996. Voru það þeir Páll Eggert, Lárus H. Blöndal, Grímur M. Helgason og Ögmundur Helgason sem sáu um útgáfu þeirra. Hinar prentuðu skrár eru rösklega 2700 blaðsíður.

Auk heildarefnisskránna eru til á spjöldum sérstakar bréfa- og kvæðaskrár yfir hluta handritaefnisins, sem og ýmsar sérskrár, t.d. skrá um málfræðihandrit, skrá um handrit sem innihalda læknisfræðilegt efni og dagbókaskrá. Einnig eru til skrár yfir mörg af þeim einkaskjalasöfnum sem varðveitt eru í safninu. Allur safnkostur er auk þess skráður í aðfangabók daginn sem gögnin berast. Frá árinu 2013 hefur verið unnið að rafrænni handritaskrá yfir þau handrit sem safninu hafa borist síðustu áratugi og ekki voru nefnd í prentuðu skránum.

Dagleg störf

Dagleg störf handritavarda eru afar fjölbreytt en meginstörfin felast í skráningu safnkostsins. Unnið er að því að gera safnkostinn aðgengilegri með því að skrá hann raf-rænt. Unnið er að skráningu á handritum á síðunni www.handrit.is og einkaskjalsöfn eru skráð á vefinn www.einkaskjol.is. Ásamt öðrum skjálavörslustofnunum er unnið að samskrá yfir einkaskjalsöfn á Íslandi á vefnum www.einkaskjalasafn.is. Þá eru handritin yfirfarin og skráð til myndunar. Ýmis átaksverkefni hafa verið unnin sem snúa að skráningu á ákveðnum hlutum safnkostsins. Mörg verkefni eru unnin í samstarfi við aðrar stofnanir og fræðimenn, innanlands og utan.

Starfsmenn safnsins sinna ýmsum störfum sem snúa að daglegum rekstri safnsins. Þeir svara fjölda ólíkra fyrirspurna, sinna gestum á lestrarsal, sjá um útlán handritanna og hafa eftirlit með notkun þeirra. Einnig felast störfin í að taka við nýjum safnkosti sem berst reglulega og kynningum á starfsemi deildarinnar og safnkostinum. Þá sjá starfsmenn um Facebook-síðu handritasafns. Sérfræðingar í handritasafni koma að sýningarhaldi Landsbókasafns og sjá þá um að velja handrit á sýningar, skrifa sýningartexta og koma handritunum fyrir í sýningar-kössum.

Útgefið efni

Þar sem mikið er af útgefnu efni í handritasafni hefur það verið nokkuð vinsælt til útgáfu, einkum sendibréf og dagbækur frá 19. og 20. öld. Þá hefur safnkosturinn reynst mikilvægur við ritun ýmissa ævisagna og annarra fræðaskrifa.

Handritasöfnun í dag

Við söfnun handritagagna til handritasafns Landsbókasafns er megináhersla lögð á persónuleg gögn, eða svokölluð einkaskjöl. Handritasafn tekur á móti gögnum frá öllum þjóðfélagshópum og leitast þannig við að endurspeglar samfélagið. Nú berast safninu einkum einkaskjalsöfn frá 20. öld en þó berast enn stök handrit eða gögn frá fyrri öldum.

LANDSBÓKASAFN ÍSLANDS
HÁSKÓLABÓKASAFN

Texti: Halldóra Kristinsdóttir og Sigríður Hjördís Jörundsdóttir.
Maí 2016.